VÝSKUMNÝ ÚSTAV DETSKEJ PSYCHOLÓGIE A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY NÁRODNÝ PROJEKT

Odborné postupy

v pedagogickej a poradenskej praxi

Dieťa s pokračovaním plnenia povinného predprimárneho vzdelávania a jeho rozvoj v poradenskom aj edukačnom procese

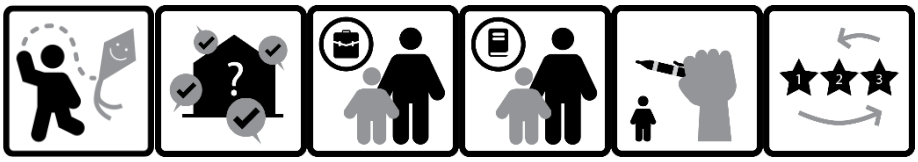

Kompetenčný rámec:

ZARIADENIE/A	CPaP
ODBORNÝ ZAMESTNANEC/CI	Špeciálny pedagóg, liečebný pedagóg
VEKOVÁ KATEGÓRIA	Predškolský vek
FORMA	Individuálna
VYPRACOVAL/A	PhDr. Jana Bougdar
KONZULTÁCIE	Mgr. Kvetoslava Kleknerová
EDITOR	PaedDr. Erik Papp
DÁTUM	Marec 2022

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

EURÓPSKA ÚNIA Európsky sociálny fond Európsky fond regionálneho rozvoja

OPERAČNÝ PROGRAM ĽUDSKÉ ZDROJE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

www.esf.gov.sk
www.minedu.sk

Dieťa s pokračovaním plnenia povinného predprimárneho vzdelávania

Úvod do problematiky

Dieťa, ktoré dosiahne k 31. augustu aktuálneho kalendárneho roka vek 6 rokov, podľa Zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej školský zákon) nastupuje na plnenie povinnej školskej dochádzky. U mnohých detí však stupeň pripravenosti po stránke fyzickej, sociálnej, emocionálnej, ale najmä psychickej - ktoré sú žiaduce pre osvojenie si čítania, písania a počítania - nedosahuje úroveň zrelosti potrebnej pre plnenie povinnej školskej dochádzky. V takomto prípade, so súhlasom príslušného poradenského zariadenia, so súhlasom detského lekára a informovaným súhlasom rodiča/zákonného zástupcu, dieťa na základe Rozhodnutia riaditeľa príslušnej materskej školy pokračuje v plnení povinného predprimárneho vzdelávania. Získaný čas je potrebné využiť na cielený rozvoj a podporu oslabení dieťaťa, predovšetkým zmyslového, sluchového a zrakového vnímania, reči, pamäte, pozornosti, motoriky, myslenia, osobnostných daností, ako aj fyzického vývinu dieťaťa a samotný proces zrenia centrálnej nervovej sústavy, ktoré napomáhajú plynulému zaškoleniu. Je vhodné zákonným zástupcom už pri konzultácii záveru z vyšetrenia posúdenia školskej spôsobilosti zo strany poradenského zariadenia ponúknuť možnosť realizácie stimulačného programu. Špeciálny pedagóg poradenského zariadenia podľa konkrétnych deficitných oblastí navrhne pre dieťa stimulačný program, ktorý absolvuje v dohodnutom čase individuálnou formou. Jednotlivé stimulačné programy je možné aplikovať i skupinovo, priamo v prostredí MŠ. Je tiež veľmi žiaduce zo strany rodičov/zákonných zástupcov, rovnako i poradenského zariadenia spolupracovať s učiteľkami materskej školy. Práve sociálnu skúsenosť z kolektívneho zaškolenia dieťa získava prostredníctvom predškolského zariadenia.

Základné princípy

Osvojenie si školského trívia od dieťaťa vyžaduje určitú mieru zrelosti, pripravenosti. Na schopnosti čítať, písať, počítať sa podieľajú čiastkové funkcie (motorika, grafomotorika, zrakové, sluchové vnímanie, pamäť, vnímanie priestoru, základné matematické predstavy, reč, vnímanie času, sociálne zručnosti, sebaobslužné činnosti, hra), ktoré sa vzájomne prepájajú, ovplyvňujú a podmieňujú. Oslabenie jednej oblasti sa premietne do inej oblasti. Vyzrievanie jednotlivých funkcií je u každého dieťaťa individuálne, často podmienené vekom, iným spôsobom získavania skúseností, reagovania na podnety. Ak dieťa v niektorých oblastiach vykazuje oslabenie, je potrebné tieto stimulovať, cielene rozvíjať.

Zo strany špeciálneho pedagóga je náležité sústrediť záujem na identifikovanie oblastí, ktoré dieťa zvláda bez ťažkostí a tie využiť ako pozitívny potenciál dieťaťa. A rovnako je dôležité identifikovať oslabené oblasti a tie stimulovať, rozvíjať. Špeciálny pedagóg pracuje s dieťaťom na úrovni, v ktorej sa práve nachádza, postupuje v úlohách od ľahších k náročnejším, umožňuje dieťaťu zažiť pocit úspechu a zároveň posúva hranice smerom k dosiahnutiu potenciálnych schopností.

Ciele

Hlavným cieľom pri pokračovaní v plnení povinného predprimárneho vzdelávania je nadobudnutý čas venovať rozvoju, stimulácii deficitných oblastí potrebných pre úspešné zvládnutie procesu osvojovania si školských vedomostí a zručností dieťaťa. Školská spôsobilosť v sebe zahŕňa rovinu fyzickú, psychosociálnu a emocionálnu. Je potrebné mať na zreteli, že ani jedna rovina a jej funkcie nefungujú izolovane, jednotlivo, ale vzájomne sa ovplyvňujú, prepájajú, podmieňujú. Oslabenie jednej oblasti sa často premietne do inej oblasti. Rozvoj osobnosti dieťaťa podľa jeho individuálnych potrieb

zameriavame na oblasť motoriky, grafomotoriky, zrakového a sluchového vnímania, vnímania priestoru, času, pamäti, matematických predstáv, reči, sociálnych zručností, sebaobsluhy a hry.

Postup riešenia

1. Na základe odborného vyšetrenia zo strany príslušného poradenského zariadenia je konkrétnemu dieťaťu odporúčané pokračovať v plnení povinného predprimárneho vzdelávania. Získané informácie o aktuálne dosiahnutej úrovni v oblasti kognitívneho vývinu, exekutívnych funkcií sú spracované v správe z odborného vyšetrenia. Tá okrem odporúčania pokračovať v plnení povinného predprimárneho vzdelávania obsahuje popis silných stránok dieťaťa a zároveň oblasti, ktoré je potrebné cielene rozvíjať, stimulovať. V záverečnej časti správy je uvedené odporúčanie k ďalšej individuálnej spolupráci s centrom poradenstva a prevencie.

2. Ponuka možnosti ďalšej spolupráce s poradenským zariadením je vždy prekonzultovaná medzi odborným zamestnancom (ďalej OZ) a rodičom/zákonným zástupcom (ďalej ZZ) počas vyhodnotenia záverov z realizovaného odborného vyšetrenia. V tejto fáze je veľmi vhodné, aby OZ poradenského zariadenia samotnému rodičovi/ZZ vyjadrili podporu. Informácia o pokračovaní dieťaťa v plnení povinného predprimárneho vzdelávania, či potreba ďalšej spolupráce, môže pôsobiť na rodiča/ZZ zneisťujúco.

V rámci konzultácie záverov z vyšetrenia školskej spôsobilosti dieťaťa, OZ primerane vysvetlí potrebu rozvíjania oslabených oblastí, zvolí vhodný stimulačný program (viď nižšie) a ponúkne rodičovi/ZZ ďalšiu odbornú starostlivosť v poradenskom zariadení. V prípade prejavenia záujmu zo strany rodiča/ZZ sa dohodne časové obdobie a frekvencia stretnutí, taktiež spolupráca na domácich cvičeniach. Ideálne je, ak vzájomné stretnutia (rodič/ZZ, dieťa, facilitátor) prebiehajú raz za dva/tri týždne a zároveň rodič/ZZ pracuje so svojím dieťaťom v domácom prostredí denne, približne 15-20 minút. Existujú ucelené **stimulačné programy**, ktorých aplikácia je podmienená absolvovaním vzdelávania v príslušnom programe, sú nimi:
Grafomotorika a všetko, čo k nej patrí (Y. Heyrovská),
Predchádzame poruchám učenia (B. Sindelárová),
Stimulačný program pre predškolákov a deti s odloženou školskou dochádzkou (P. Arslan Šinková),
Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. Elľkonina – tréning jazykových zručností,
Metóda dobrého štartu (M. Bogdanowicz, J. Swierkoszká),
Program HYPO (Z. Michalová a kol.) – vhodný pre deti s nadmernou pohybovou aktivitou a oslabenou pozornosťou, HYPO je skratkou slov hyperaktivita a pozornosť,
Program Rukavička (Pro Solutions) – program na rozvoj reči,
Pavučinka – súbor cvičení na precvičovanie sluchového vnímania (A. Čopáková, O. Zelinková),
Program KUPREV (P. Kuncová) - preventívny program pre predškolákov, používaný najmä u dysfatických a autistických detí a detí s ADHD,
Program Maxík (P. Bubeníčková, Z. Janhubová) – na podporu čitateľskej predgramotnosti,
Komplexný stimulačný program Mirabilis pre deti vo veku od 3 do 6 rokov (S. Síthová),
Program Zippyho kamaráti - špeciálny pedagóg ho môže zvoliť na skupinovú aplikáciu v prostredí MŠ, je vhodný na posilnenie sociálnych zručností.

3. Na spoločnom stretnutí s rodičom/ZZ (ešte pred plnením konkrétneho stimulačného programu, bez prítomnosti dieťaťa) špeciálny pedagóg (ďalej len ŠP) vysvetlí základné informácie o programe, o dôvode výberu a cieli programu, časovom harmonograme a dohodne sa na domácej spolupráci. Ďalej podrobne vysvetlí informáciu, že oslabené funkcie sa nevyskytujú izolovane, ale v rôznych kombináciách a vzájomne sa ovplyvňujú, cvičenia preto zasahujú viaceré oslabené oblasti súčasne. Rodič/ZZ ako realizátor domácej prípravy je inštruovaný, ako bude s dieťaťom pracovať, napr. o potrebe vytvorenia pokojného pracovného miesta, o usadení dieťaťa, o dodržaní časového harmonogramu a iné. Je dôležité, aby OZ rodičovi/ZZ vysvetlil, že jednotlivé cvičenia by mali byť

realizované formou hry. Zámerom cvičení je, aby dieťa zažilo úspech a bolo tak motivované k plneniu ďalších, náročnejších úloh. Je dôležité upozorniť na fakt, že niektoré úlohy sa môžu javiť ako príliš jednoduché a naopak, niektoré úlohy môžu byť pre dieťa problematické. V prípade, kedy sa dieťaťu s plnením úlohy nedarí, vysvetliť, že je to z dôvodu oslabenia danej oblasti, ktorú je potrebné trénovať. V danej chvíli je potrebné dávať pozor na svoje emočné prejavy, vyjadrenia, nezdôrazňovať prípadný neúspech dieťaťa a zamerať sa na opätovné vysvetlenie úlohy, nabádať dieťa k ďalším pokusom k riešeniu, siahať po viacerých príkladoch, prípadne sa podľa zadania úlohy vrátiť o krok vzad. Rodič/ZZ je inštruovaný, že úlohu i napriek ťažkostiam nemá obísť – preskočiť, ale hľadať riešenia – vhodné kompenzačné mechanizmy. Ak dieťa napriek vynaloženému úsiliu nenapreduje, je potrebné bezodkladne konzultovať danú situáciu so ŠP poradenského zariadenia.

4. V nasledovných bodoch uvádzame postup rozvíjania jednotlivých oblastí potrebných pre dosiahnutie harmonického vývinu schopností, nevyhnutných pre osvojenie si čítania, písania a počítania. Postupy sú popísané vo všeobecnej rovine, ŠP volí tie z nich, ktoré je pre konkrétne dieťa potrebné stimulovať, rozvíjať.

Grafomotorika: Ako súbor pohybových činností ruky, ktoré sú vykonávané pri kreslení a neskôr pri písaní, je grafomotorika z veľkej časti ovplyvnená vývinom hrubej a jemnej motoriky, senzomotorickej koordinácie a úrovňou psychických schopností. Grafomotorické schopnosti a zručnosti ŠP rozvíja v rovinách hrubej motoriky, jemnej motoriky a následne realizuje samotné grafomotorické cvičenia.

Hrubá motorika: Úroveň motorických schopností a zručností sa prelína celým vývinom dieťaťa. Pohyb má pre dieťa veľký význam, umožňuje mu preskúmavať okolie, ovplyvňuje fyzickú zdatnosť, neskôr výber pohybových aktivít, zapájanie sa do kolektívu, vnímanie telesnej schémy, vnímanie priestoru, reč, kresbu, a napokon písanie. Na rozvoj hrubej motoriky v poradenskom zariadení ŠP môže využiť senzomotorický koberec, kedy po vybudovaní dôverného vzťahu a nadviazaní spolupráce dieťa vyzve, aby po ňom prešlo v ponožkách, ak to dieťaťu neprekáža, i naboso. V prípade odvahy môžeme použiť u dieťaťa i prekrytie zraku, čím dosiahne vyššiu kvalitu vnímania telesnej schémy, rovnováhy, vnímania priestoru (samozrejme je potrebné dieťa vopred ubezpečiť, že mu bude po celý čas poskytnutá asistencia). Ďalej môže ŠP využiť balančné podložky (polkruhy, body, chodúle), čím prispieva k rozvoju telesnej stability, koordinácie, rovnováhy, spevneniu svalstva. Poradenské zariadenie môže balančné pomôcky i zapožičať, rodič/ZZ je inštruovaný na ich použitie v domácom prostredí. V rámci stimulačného programu realizovaného v prostredí MŠ, počas bežných hrových situácií, využíva aktivity, akými sú – chôdza popri lane, po lane, pomedzi kužele, obmenou je chodenie po lane a popri lane s rukami v rôznej polohe, prejsť na štyroch po vymedzenej trase, stoj na jednej nohe (rovnováha, vnímanie telesnej schémy), skákanie na jednej nohe, striedanie nôh, plazenie sa po zemi, lezenie po štyroch, chodenie dozadu, do strán, gúľanie sa ako sudy. ŠP vyzve dieťa, aby podliezlo stoličku, precvičuje predklon, záklon, úklon do strán, predpaženie, upaženie, zapaženie. Dieťa uloží na mäkkú karimatku do ležiacej polohy a zadáva jednoduché príkazy - zdvihni hlavu, otoč hlavou do strán, zdvihni jednu ruku, polož ruku, zdvihni a následne polož druhú ruku, tiež nacvičuje pohybovanie chodidlami, dieťa vyzve, aby krúžilo chodidlami, natiahlo špičky, zdvihlo nohu. Nacvičuje hádzanie a chytanie lopty, jednou rukou, oboma rukami, hádzanie predmetu na cieľ, gúľanie lopty po podlahe, pri lane.

Jemná motorika: Pre proces zaškolenia dieťaťa v oblasti jemnej motoriky je potrebné dosiahnuť obratné používanie všetkých prstov ruky a zápästia a následne koordináciu ruky. Na rozvoj jemnej motoriky ŠP využíva rôzne manipulačné hračky, skladačky, stavebnice, vkladanie a nastokávanie predmetov a tvarou z nádoby a do nádoby, rôzne mozaiky, ktoré do seba zapadajú, aktivity s prstovými farbami, pieskom, modelovanie z plastelíny, strihanie, lepenie. Dieťa vyzve k napodobňovaniu rôznych pracovných pohybov, kresleniu tvarov do vzduchu, kresleniu rovnakých tvarov do vzduchu oboma rukami naraz, rovnako zaradí kreslenie oboma rukami naraz na papier. V prostredí MŠ využíva uvedené techniky skupinovou formou. Inšpirácie pre aktivity na rozvoj jemnej motoriky v domácom prostredí sú bežne voľne dostupné na webových stránkach.

Konkrétne cvičenia na rozvoj grafomotoriky sa začínajú uvoľnením ruky od ramenného kĺbu, cez predlaktie, zápästie a postupuje sa k prstom (veľké kruhy rukami do vonkajšej a vnútornej strany, rovnako precvičuje zápästie, otváranie, zatváranie ruky, dotýkanie sa prstov, palec s ostatnými prstami a späť, spájanie prstov do štipky). Následne nacvičuje kreslenie na veľkých plochách, je vhodná tabuľa, resp. baliaci papier nalepený na stenu vo výške dieťaťa tak, aby dieťa ruku nedvíhalo vysoko. Začína v tvare kruhu, klbka, osmičky, kreslenie oboma rukami. ŠP zdôrazňuje správne sedenie a držanie písacej potreby. Pri nácviku je vhodné, ak použije rôzny písací materiál (prstové farby, krieda, trojhranné ceruzky, pastelky...), dieťa sa s novým materiálom zoznámi a zároveň je preňho aktivita atraktívnejšia. V súčasnosti na nácvik grafomotoriky existuje veľké množstvo ponúkaných pracovných zošitov, preto je vhodné zvoliť si konkrétny pracovný zošit a podľa neho postupovať aj pri nácviku v domácom prostredí.

Zrakové vnímanie: Najviac informácií z nášho okolia je prijímaných zrakovou cestou. Dieťa už od narodenia (útleho veku) upriamuje svoj pohľad na matku, postupne pozoruje predmety, ktoré ho zaujímajú, neskôr s nimi manipuluje. Zrakové vnímanie je súhrou viacerých vyšších funkcií, a to zrakového rozlišovania, vizuomotorickej koordinácie, vnímania figúry a pozadia, zrakovej analýzy a syntézy, očných pohybov a zrakovej pamäti. Oslabenie zrakového vnímania neznamená, že musí byť oslabené samotné oko, ale niektoré funkcie, ktoré sa podieľajú na zachytení, spracovaní a uchovaní zrakového vnemu. Pri nácviku zrakového vnímania ŠP postupuje od hľadania výrazne odlišného predmetu, obrázku v rade, líšiaceho sa obrázka veľkosťou, polohou či detailom až k hľadaniu dvoch zhodných a rozličných predmetov, obrázkov.

Vnímanie a rozlišovanie farieb: Pri nácviku ŠP pracuje s použitím konkrétnych predmetov, napr. drevené kocky (farebné tvary, lego kocky, plyšové hračky, dieliky zo skladačiek), po dva kusy z jednej základnej farby. Dieťaťu ukáže jednu kocku, požiada ho, aby z ostatných kociek vybralo kocku rovnakej farby. V ďalšom kroku dieťaťu predloží napr. modrú kocku a vyzve ho, aby zo skupiny predmetov, vybralo predmet rovnakej farby. V nasledujúcom kroku farbu pomenováva: „hľadáme modrú farbu, ako má nebo“. V poslednej fáze nácviku dieťa vyzve, aby mu podalo napr. červenú kocku a ukázalo žlté koliesko. Ak dieťa zvládne túto fázu, prejde k rozpoznávaniu odtieňov farby, na nácvik sa použijú farebné papiere v odtieňoch konkrétnej farby, ktoré sú rozstrihané na obdĺžniky rovnakej veľkosti. Zo skupiny predmetov ŠP vyberie jednu farbu a vyzve dieťa, aby vybralo papier rovnakého odtieňa, ak dieťa nerozumie slovíčko odtieň, informáciu priblíži slovíčkom, skús vybrať papierik, podobný červenej. Vybraný odtieň pomenuje a spojí odtieň s konkrétnym predmetom (bordová – čerešňa...).

Figúra a pozadie: Pri nácviku ŠP postupuje od jednoduchých úloh. Začína s použitím konkrétneho predmetu – do radu položí 5 ks drevených predmetov a dieťaťu prezentuje napr. modrý trojuholník a vyzve ho, aby prstom ukázalo na predmet s rovnakým tvarom a rovnakou farbou. Ak dieťa zvládne označovať konkrétne predmety, prejde na nácvik na obrázkoch. Dieťaťu prezentuje predmet a jeho úlohou je na obrázku vyhľadať rovnaký predmet medzi ostatnými, potom vyhľadá známy predmet na pozadí, sleduje líniu predmetov medzi ostatnými, a napokon vyhľadáva tvary na pozadí v spleti iných predmetov.

Zraková analýza a syntéza: ŠP postupne nacvičuje skladanie obrázku z dvoch, štyroch alebo viacerých častí. V ďalšom kroku dieťa trénuje zloženie obrázka podľa predlohy, posledným krokom je doplnenie chýbajúcej časti do predlohy.

Zraková pamäť: ŠP začína od jednoduchých úloh s použitím praktických predmetov, napr. farebné drevené kocky. Pri nácviku zrakovej pamäte, farby ani predmety zámerne nepomenováva - dieťa si má osvojiť zrakovú pamäť, bez zapájania sluchovej pamäte. Dieťaťu ukáže červenú kocku, dieťa si kocku prezrie, zhruba po 20 sekundách kocku schová a dieťa má rovnakú kocku vyhľadať v skupine ostatných kociek (ukáže na ňu prstom). Ak dieťa zvládne vyhľadávanie s praktickými predmetmi, postupuje k použitiu grafickej podoby – dieťaťu sa predložia štyri kartičky s obrázkami (tie si má zapamätať, obrázky nehovorí, napr. si dá jazyk medzi zuby), zároveň má pripravených desať kartičiek (medzi ktorými budú aj 4 prezentované), na ktoré sa ŠP pýta: „Toto bolo na obrázku?“. Dieťa odpovedá: áno/nie. Ak úlohu dieťa ovláda, predloží sa mu 6 obrázkov, ktoré si má

zapamätať, tie potom označuje medzi dvanástimi prezentovanými obrázkami. Opäť sa pýtame dieťaťa: „Toto bolo na obrázkoch?“ Cieľom cvičenia je, aby si dieťa zrakom zapamätalo prezentované obrázky a identifikovalo ich medzi ostatnými, pričom sa vôbec nezapája pomenovanie obrázkov.

Očné pohyby: Špeciálny pedagóg realizuje nácvik očných pohybov s použitím 5 predmetov, ktoré poukladá do radu a dieťa požiada, aby ich pomenovalo. Je podstatné upozorniť dieťa, že začína od prvého predmetu zľava doprava (ŠP mu presne ukáže prstom na predmet a povie: „Začni odtiaľto!“) a zároveň sledovať, či pomenuje predmety postupne za sebou, ak niektorý z nich vynechá, dieťa upozorní a požiada ho, aby začalo znova. Ak zvládne 5 predmetov, pridávajú sa ďalšie (6, 8, 10 ks). Pri pomenovávaní obrázkov sa dieťa oboznamuje s pojmami riadok, stĺpec a technikou práce, pri riadku zľava doprava a pri stĺpcoch z hora dole.

Sluchové vnímanie: Primerane rozvinuté sluchové vnímanie sa podieľa na schopnosti priestorovej orientácie, abstraktného myslenia, výrazne sa podieľa na rozvoji reči a je jedným z predpokladov pre neskoršie osvojenie si schopnosti čítať a písať. V období predškolského veku je potrebné sluchové vnímanie rozvíjať tak, aby dieťa zvládlo prijímať, rozlišovať a interpretovať zvuky rečové i nerečové. To znamená, že nácvik je potrebné zamerať na schopnosť počúvania, rozlišovania figúry-pozadia, sluchovej analýzy/syntézy, fonematického uvedomovania, sluchovej pamäte a vnímania rytmu. Pri stimulácii sluchového vnímania je potrebné mať na pamäti, že nácvik nie je možné realizovať izolovane a jednotlivé oblasti sa vzájomne prelínajú, a zároveň zasahujú viaceré úrovne sluchového vnímania.
Skôr ako špeciálny pedagóg začne s nácvikom sluchového vnímania, je potrebné, aby si u dieťaťa overil schopnosť počutia. Dieťaťu teda interpretuje vety s jednoduchými úkonmi a sleduje porozumenie a vykonanie inštrukcie. Nápadné otáčanie sa dieťaťa za hovoriacim, nereagovanie, príp. neprimerané reagovanie na verbálny podnet, odzeranie z pier hovoriaceho, sú signálom ťažkostí so sluchom. Ak sa javí, že dieťa dobre nepočuje, ŠP odporúča absolvovať odborné foniatrické vyšetrenie.
Ak má dieťaťa ťažkosti s porozumením hovoreného slova (dieťa nevie spracovať zadanú inštrukciu), začína sa so stimuláciou počúvania. Cielenú stimuláciu oblasti počúvania je najefektívnejšie dosiahnuť odpojením zrakového vnímania, t. j. cvičenia realizujeme so zatvorenými očami, vhodnejšie je (ak to dieťaťu neprekáža), prekryť oči šatkou. Cvičením sa zamerať na:

- **napodobňovanie zvuku** – ŠP vysloví zvuk a dieťa ho napodobňuje, napr. brm, pst, bé, lá, potom zadáva slová, napr. auto, lopta... dôležité pri tejto úlohe je napodobňovanie zvuku, nie správnosť vyslovenia slabiky, slova,
- **lokalizáciu zvuku** - dieťa sluchom počúva a rukou ukáže, odkiaľ zvuk prichádza,
- **identifikáciu zvuku** – dieťaťu ŠP akusticky prehráva (napr. prostredníctvom PC) rôzne zvuky zvierat, zvuky z prírody, bežného života a dieťa má zvuk identifikovať, konkrétne ho priradiť (cval koní, šum mora, silný dážď, štrnganie kľúčov, cvaknutie vypínačom, krčenie papiera, strihanie papiera, tečúca voda ...),
- **spojenie zvuku s rytmom –** dieťaťu sa prehrá záznam melódie známej piesne a dieťa povie, o akú pieseň išlo,
- **porozumenie hovoreného -** ŠP na základe počúvania príbehu či krátkej ukážky, sleduje, ako dlho dieťa dokáže udržať pozornosť pri počúvaní, ako potom dokáže počutý text spracovať, povedať obsah.

Oblasť vnímania figúry a pozadia ako schopnosť sústrediť sa na jeden sluchový podnet, za potreby vytesniť zvuky z pozadia a sluchovú pozornosť nasmerovať na konkrétny sluchový vnem. ŠP realizuje nácvik s použitím zvukov, napr. pomocou prehrávania cez počítač. Prvú fázu nácviku začína s použitím výrazných, jednoznačných zvukov, napr. zvonček na dverách, zvonenie telefónu, rozbitý pohár, skrčený papier, šum mora, klepkanie lyžičkou po tanieri a iné. Ak dieťa zvládne tieto zvuky bez ťažkostí identifikovať (pomenovať), prejdeme na nácvik vnímania slov. Na nácvik použije akustický podklad (napr. zvuky vtákov v prírode, ktorý plní úlohu pozadia) a zároveň dieťaťu postupne vymenováva slová. Úlohou dieťaťa je vstať, keď bude počuť svoje meno, obmenou je vstať, ak bude počuť konkrétne slovo (napr. voda). Ak toto cvičenie dieťa zvláda, prejde k nácviku vnímania konkrétneho slova v súvislom texte (napr. mačka). Podstatou je, že pri tejto úlohe

sa dieťa musí sústrediť na vnímanie obsahu a zároveň v texte identifikovať zadané slovo. V ďalšej fáze nácviku použije zvuk zapnutého rádia, alebo šum televízora, nahrávku hovoreného slova, či hudbu, súčasne dieťaťu číta text. Jeho úlohou je klepnúť rukou po stole, keď bude počuť napr. slovo cukrík (v akomkoľvek tvare). Cvičenie vykonáva najviac päť minút.

Sluchová diferenciácia slov, závisí od slovnej zásoby a zvládnutia jazyka. Je to schopnosť vnímať rozdielnosť a podobnosť zvukov, v ktorých sa hlásky od seba výrazne odlišujú (napr. bež – jež, krava – tráva, ker – kel, koláč – kováč). Prvou fázou je schopnosť rozlíšiť hlásky v slove (les – pes, los – nos, mak - vak). Špeciálny pedagóg dieťaťu povie dvojicu slov a ono podľa sluchu určuje, či počuje rovnaké alebo rozdielne slová (kačka-mačka, rosa–kosa, leto-leto, sud-sad, sova-sova, vozí-lozí...). Zámerne opakovane hovorí aj dvojice rovnakých slov, aby predišiel automatickým odpovediam. V ďalšom kroku sa zameria na nácvik diferenciácie hlások, opäť najprv povie slovo a zároveň dieťaťu predloží obrázok zadaného slova. Dieťa má vyfarbiť obrázok – rozdielne hlásky, prezentovanej dvojice slov (napr. vozí – lozí, rosa – kosa). Následne zvolí ťažšiu verziu, bez použitia obrázkov a zaraďuje nezmyselné slová, aby sluchovú pozornosť u dieťaťa zameral na rozlišovanie hlások (napr. sok - sak, lima - lema, park – pork). Opäť zámerne zadáva aj rovnaké slová, aby sa vyhol automatickej odpovedi dieťaťa.
V ďalšej fáze sa zameriava na nácvik rozlišovania dĺžky hlások, ŠP začne s použitím spojenia vysloveného slova s obrázkom a dieťa vyhľadáva počuté slovo (lyže – líže, pas – pás, para -pára, hory - horí). Následne zaradí len slovné dvojice (bez obrázkov) a používa i nezmyslené slová.
Rozlišovanie prvej slabiky v slovách začína s použitím hračky, napr. maco. Dieťaťu povie: „Slovo maco začína na ma-, poznáš nejaké slová, ktoré začínajú na ma-?“ Obmenou je použitie obrázkovej verzie: „slovo koza začína na ko-, nájdi obrázky, ktoré začínajú na ko-“.
Následnou fázou je nácvik rozlišovania slabík v dvoch slovách, kedy môžeme použiť aj obrázkovú verziu dvoch slov a dieťa má za úlohu správne spojiť predmet s jeho verbálnym pomenovaním (napr. sedí – sadí, vodí – vadí, horí – holý, leží - letí).
Pri nácviku rozlišovania mäkkých a tvrdých slabík (ni – ny) je vhodné začať s vysvetlením čo je chápané pod pojmom mäkké a tvrdé. Veľmi jednoducho môže využiť drevenú kocku, ktorú dieťaťu vloží do ruky a povie, aby ju skúsilo stlačiť, následne komentuje: „Nedá sa ti stlačiť, je tvrdá“, následne vloží dieťaťu do ruky penovú loptičku a opäť dieťa vyzve, aby ju stislo a komentuje:“ Stlačil si ju, je mäkká“. Ak sa dieťa zoznámilo s pojmami mäkký, tvrdý začne nácvik s konkrétnymi mäkkými alebo tvrdými slabikami najprv na začiatku slova, na konci a v strede slova (niva, deti, zvonivý). Dieťaťu povie, že sa budú teraz hrať s drevenou kockou, penovou loptičkou a slovíčkami. Špeciálny pedagóg povie slovo a následne vyzve dieťa, aby slovo zreteľne zopakovalo a pýta sa: „Ktorú loptičku stlačíš, keď hovoríš slovo dym?“. Ak má dieťa s touto úlohou ťažkosti, ŠP vysloví slovo v oboch tvaroch a dieťa požiada, aby aj ono slová vyslovilo v oboch tvaroch (napr. dim – dym) a zároveň určí, ktorý je správny.
Poslednou fázou je nácvik sykaviek. Začína sa s použitím spojenia slovného podnetu a priradením vizuálneho obrázkového podnetu (napr. koza – kosa, baza – basa). Následne prejde k ťažšej verzii, bez použitia obrázkov a s využitím nezmyselných slov.

Sluchová analýza a syntéza: Pre proces písania je potrebné naučiť dieťa vnímať vetu, t. j. vyčleniť jednotlivé slová z vety, uvedomiť si slabiky v slove a napokon jednotlivé hlásky, z ktorých sa slovo skladá. Pri čítaní je opačný proces, kedy potrebujeme z hlások zložiť slabiku, zo slabík slová a zo slov vety. Spočiatku dieťa vníma vetu ako akustickú jednotku, chápe ju ako nositeľa informácie, preto je potrebné pracovať najprv na úrovni vety a až po pochopení rozloženia viet na slová, prejde k hláskam. Pri nácviku sluchovej analýzy a syntézy sa postupuje od vety k slovu, od slova k slabike a od slabiky k hláske.
ŠP povie dieťaťu jednoduchú vetu (dvojslovnú) a zadá inštrukciu, napr. polož na stôl toľko paličiek, koľko slov počuješ. Zároveň ho vyzveme, aby zreteľne povedalo každé slovo vety. Obmenou je „Zatlieskaj toľkokrát, koľko slov počuješ“. Ďalším variantom je, aby zaznačilo na papier toľko paličiek, koľko slov počulo. Až keď jednoznačne zvládne určiť dvojslovnú vetu, pridá sa ďalšie slovo.
V ďalšom kroku sa dieťa učí počúvať a určiť poradie slov vo vete. Začína dvojslovnou vetou, pričom sa ŠP opýta dieťaťa, ktoré slovo bolo prvé, ktoré posledné a postupne pridá slovo. Ak to dieťa zvládne, vymenuje

mu slová a z nich má zložiť vetu. Následne prejde na rozkladanie slov na slabiky, pričom si dieťa pomáha vytlieskavaním, obmenou vydupávaním. V ďalšom kroku vyhľadáva slová na zadanú začiatočnú slabiku. Ďalej dieťaťu povie slabiky a dieťa sa z nich pokúsi zložiť slovo. Ak má dieťa toto zvládnuté, prejde k najťažšej úlohe, kedy má dieťa určiť hlásku, ktorou sa slovo začína. Pri nácviku začína so slovami, ktoré začínajú spoluhláskou a použije tiež obrázok predmetu. Keď dieťa zvládne slová so začiatočnou spoluhláskou, môže prejsť na slová začínajúce na samohlásku. Ak dieťa zvládne bez ťažkostí určovať prvú hlásku v slove, prejde na určovanie poslednej hlásky, opäť zadáva jednoslabičné slová, ktoré končia na spoluhlásku – les, dym, sad. Až keď dieťa bezpečne ovláda jednoslabičné slová, prechádza na dvojslabičné slovo – poštár, robot... . Pri tomto cvičení dopraje dieťaťu dostatok času, pretože pre dieťa je veľmi ťažké identifikovať poslednú hlásku v slove.

Sluchová pamäť: Pre proces vzdelávania sa, dieťa potrebuje zvládnuť sluchové podnety zachytiť, spracovať a uchovať. Nácvik sluchovej pamäte špeciálny pedagóg začne s vyslovením štyroch jednoduchých slov (napr. pec, stôl, ulica, kôl), dieťa si má slová zapamätať a následne ich vysloviť. Pri tejto úlohe sa ako chyba ráta aj zmena poradia slov. ŠP cvičenie trénuje, pokiaľ dieťa zopakuje štyri slová v zadanom poradí (samozrejme max. 10 minút počas stretnutia). Ak dieťa úlohu zvládne, pridá ďalšie slovo. Obmenou a ťažšou formou nácviku je opakovanie nezmyselných slov, opäť sa začína so štyrmi slovami – viz, dos, vep, mar. Keď dieťa zvládne zopakovať v správnom poradí štyri nezmyselné slová, pridáva sa ďalšie slovo.
Sluchovú pamäť si dieťa rozvíja aj pomocou osvojenia si básničiek alebo pesničiek. ŠP dieťaťu prehrá krátku rozprávku a následne ho požiada, aby prerozprávalo obsah rozprávky, príp. zadá dieťaťu, čo si má pri počúvaní rozprávky všímať, o čom sa neskôr spolu porozprávajú. Dieťa môže vyzvať, aby popísalo, čo robilo počas dňa, kým prišlo do poradenského zariadenia.
Veľmi vhodnou formou je využitie slovnej hry „Dlhý rad“. Začne vetou: „V lese žije medveď.“ Dieťa vetu zopakuje a pridá ďalšie slovo: „V lese žije medveď, líška...“ Veta sa opakuje a rozširuje do desať slov.
Pre prácu v prostredí školy je podstatné, aby si dieťa dokázalo zapamätať inštrukciu a podľa nej pracovať. Nácvik sa realizuje zadaním jasnej inštrukcie: „Zo škatuľky vyber zelenú pastelku“. Ak to dieťa zvládne, pridá ďalšiu inštrukciu. „Vyber zo škatuľky zelenú pastelku a polož ju na stôl.“ Ak úlohu dieťa zvládne, pridá viackrokový pokyn: „Vyber zo škatuľky zelenú pastelku a nakresli ňou na dolnú časť papiera trávu“ a podobne. Obmenou sú pokyny, napríklad: “Vyber z krabice macíka, obleč mu tričko, obuj mu topánky“, inštrukcie pridávame postupne, podľa úrovne dieťaťa.

Vnímanie a reprodukcia rytmu: Vnímanie a reprodukcia rytmu je predpokladom rozlišovania krátkych a dlhých samohlások, čo ovplyvňuje nácvik čítania a písania. ŠP nácvik začína so bzučiakom. Dieťaťu zahrá dva tóny (na úvod volí jednoznačné tóny - dlhý a krátky), úlohou dieťaťa je určiť, či boli rovnaké a dieťa požiada, aby tóny prehralo. Pri tejto úlohe dbá o dôsledné dodržanie tónu pri zvonení, pretože úlohou nácviku je docieliť správne zvládnutie rozlišovania krátkych a dlhých tónov. V ďalšom kroku učí dieťa vnímať a reprodukovať rytmus prostredníctvom zapisovania, kedy krátky tón zapíše bodkou a dlhý čiarkou. Najskôr dieťa identifikuje dva tóny, ak úlohu zvláda, pridávajú sa ďalšie tóny na tri, potom na štyri tóny.

Vnímanie priestoru: Vnímanie priestoru a pomenovanie priestorových vzťahov u dieťaťa predškolského veku je veľmi dôležitou oblasťou, ktorú je potrebné rozvíjať. Prostredníctvom priestorového vnímania dieťa získava informáciu o usporiadaní priestoru vo svojom okolí a priestoru úzko súvisiaceho s vnímaním telesnej schémy. Dimenzia priestoru pre potrebu školskej pripravenosti je vymedzená praktickým osvojením si pojmov hore – dole, vpredu – vzadu, vpravo – vľavo, porovnanie veľkosti objektov, odhad vzdialenosti predmetov, vnímanie časti a celku a časovej postupnosti.
ŠP dieťa učí vnímať priestor jednoduchým popisom umiestnenia predmetov vo svojom okolí, kedy pomenuje: „Tu je stôl, stolička...“, následne položí dieťaťu otázku: „Povedz, čo vidíš okolo seba?“ Dieťa popíše predmety. Postupne pridáva pojmy ***hore, dole,*** pýta sa: “Čo vidíš hore na polici?“, „Polož pastelku dole na podlahu!“. Je vhodné použiť i vlastné telo dieťaťa, kedy ho ŠP vedie k uvedomeniu si pojmov hore a dole na vlastnom tele. Dieťaťu povie: „hlavu máš hore a nohy tu dole“. Modifikáciou sú otázky typu: „Povedz, kde je umiestnená lampa?“, „Kam som položila škatuľku?“ Dieťa otázkami nepriamo núti k uvedomeniu si pozície predmetu a zároveň k verbálnemu vyjadreniu polohy.

Predložkové väzby ***na, v, do*** precvičuje s praktickým použitím napr. misky, loptičky, vrecúška, guľôčok. Vloží guľôčky do misky a pýta sa: „Kde sú guľôčky?“, dieťa odpovedá „guľôčky sú v miske“. Následne inštruuje dieťa k vykonaniu úlohy: „Vlož guľôčky do vrecúška, polož loptičku na poličku“. Postupne prejde k pojmom ***nižšie, vyššie***, kedy dieťa nabáda: „Polož loptičku na poličku vyššie, na poličku nižšie.“ Postupne prechádza k pojmom ***nad, pod, za, vedľa, medzi***, ktoré nacvičuje najlepšie s využitím vlastnej osoby, či praktických príkladov, hračiek. Dieťa vyzve: „Postav sa vedľa mňa!, „Postav sa za mňa!“. Pojem ***nad, pod*** trénuje s praktickým použitím ceruzky a knihy. Pojem nad a pod učí deti tiež s praktickým využitím vlastnej telesnej schémy, kedy ŠP dieťa požiada, aby vyjadrilo, čo má nad sebou, pod sebou, nad hlavou. Môže použiť tiež vopred pripravený obrázok. Dieťaťa sa pýta: „Aký obrázok je nad autom, aký nad srdiečkom, pod kvetinkou, pod loptou?“. Pojem ***medzi, vedľa*** trénuje s použitím plyšových hračiek, príp. rôznych predmetov (guma, pastelka, baterka, loptička, lepidlo), ktoré postaví do radu vedľa seba. Dieťa vyzve, aby povedalo: „Aké zvieratko je medzi líškou a psíkom?, „Aký predmet je medzi gumou a pastelkou?“. Následne prekladá predmety (položí baterku vedľa gumy a obmieňa možnosti).

Osvojiť si *pojmy* ***pred, za, prvý, posledný*** učí dieťa napr. s pomocou plyšových zvieratiek (5 kusov), ktoré postaví do radu. Najprv zvieratká v poradí zľava doprava pomenuje a následne sa pýta: „Ktoré zvieratko je prvé?“, „Ktoré zvieratko je posledné?“, „Ktoré zvieratko je v strede?“, „Ktoré zvieratko je za psíčkom?“, „Ktoré pred líškou?“ „Polož za psíčka líšku“ a pod. Ako obmenu použije rôzne predmety, ktoré tiež poukladá do radu a pýta sa konkrétne otázky. Ak dieťa zvládne určovať pojmy prvý, posledný, pred, za, pridá pojmy **hneď pred a hneď za**. Pre pochopenie je vhodné použiť vlastnú osobu a postaviť sa hneď pred dieťa, všetko čo dieťaťu prezentuje, nezabúda verbálne pomenovať, napr. „Stojím hneď pred tebou.“ V ďalšom kroku sa premiestni za dieťa a opäť pomenuje svoju novú pozíciu: „Stojím hneď za tebou.“ Dieťa upozorní, že „hneď pred tebou“ znamená, že medzi nami nestojí nikto. Meniť pozície požiada aj dieťa. Vlastnou zmenou pozície vedie dieťa k uvedomeniu si pojmu hneď pred, hneď za. Neskôr prejde na nácvik pojmov **blízko, ďaleko,** pričom je potrebné, aby mal na pamäti, že určovanie vzdialenosti je pre dieťa predškolského veku náročné. Opäť trénuje s využitím predmetov v priestore, kedy sa pýta na konkrétny predmet, napr.: “Stôl je od teba blízko či ďaleko? „Dvere sú od teba blízko či ďaleko?“. Môže využiť i pohľad z okna a pýta sa: „Pani v červenej bunde je od teba blízko či ďaleko?“ Na nácvik môže použiť i vopred pripravené obrázky, kedy sa dieťaťa pýta podľa konkrétnych možností, napr.: „Pán stojí od auta blízko či ďaleko?“ „Chlapček, ktorý stojí pri pánovi, je od neho blízko či ďaleko?“

Ďalšou obmenou je praktické „uchopenie si“ priestoru, s využitím napr. Hry na vojakov: „Urob krok vpred!, „Otoč sa a urob dva kroky späť!, „Urob tri kroky ku stene!“

Pre zaškolenie je dôležité, aby dieťa zvládlo základnú orientáciu v priestore, v ktorom žije. Špeciálny pedagóg realizuje nácvik s dieťaťom na konkrétnych situáciách z denného života, kedy sa pomocou otázok pýta: „Keď ideš ráno do škôlky, skús mi povedať, kadiaľ ideš?“ „Aké domy sú okolo teba?.“ Zadávať môže rôzne obmeny: „Ak potrebuješ ísť do obchodu, ako sa tam dostaneš?“, „Keď idete na výlet do lesa, ako sa tam dostanete?“

Orientáciu vpravo, vľavo sa učí dieťa ***v priestore***, kedy môže použiť hru *kreslenie podľa pokynov:* “Do pravého horného rohu papiera nakresli slnko, do ľavého dolného rohu nakresli strom“ a iné.

Pri identifikácii pravej a ľavej strany ***na vlastnom tele***, je dôležité, aby ŠP sedel/stál vedľa dieťaťa, po jeho pravej ruke, aby ho dieťa nevnímalo zrkadlovo. Špeciálny pedagóg uviaže výrazne farebnú mašľu sebe i dieťaťu na pravú ruku. Pomenuje ju a zároveň sa posúva k ďalším častiam tela: „Toto je pravá ruka, pravá noha, ľavá ruka, ľavá noha, pravé oko, ľavé oko“. Následne dieťaťu zadáva inštrukcie: „Zdvihni svoju pravú ruku, postav sa na ľavú nohu!“ „Urob ako ja“ a chytí si ľavou rukou pravé koleno, sleduje, či dieťa robí presne, čo robí on. Potom zadáva dieťaťu inštrukcie: „Zober pravou rukou ceruzku, urob pravou nohou krok vpred, urob jeden krok doľava!“ Ak dieťa ovláda určovať pravú a ľavú stranu na sebe, prechádza sa k nácviku ťažšej úrovne - *vnímať* ***pravú a ľavú stranu na protiľahlej osobe***, pristúpi až vtedy, keď dieťa bez váhania určuje pravú a ľavú stranu na vlastnom tele. Nácvik realizuje opäť spolu s dieťaťom, s použitím farebnej mašle uviazanej na pravej ruke (obaja), podstatné je, aby si dieťa uvedomilo, že pri postavení oproti sebe, pravá a ľavá strana je opačne, zrkadlovo. Dieťaťu zadáva: „Urob ako ja“: chytí si pravou rukou pravé ucho, ľavou rukou ľavé ucho, ľavou rukou pravé koleno, ľavou rukou pravé rameno.... Ak dieťa zvládne tento variant, prejde k ťažšiemu variantu, a to je „ukáž svojou ľavou rukou moju pravú nohu“.

Pamäť: Schopnosť vnímať, prijímať, uchovávať a znovu si vybavovať jednotlivé predmety, symboly. Zapamätávanie u detí predškolského veku je spočiatku na mechanickej úrovni, až na konci predškolského veku sa pridáva aj logické myslenie. Každé dieťa si zapamätáva iným spôsobom. Výkon pamäte súvisí s dobrou koncentráciou pozornosti. Dieťa predškolského veku by si malo zapamätať vetu z 5-7 slov a vedieť ju zopakovať, zapamätať si pesničku, básničku, zapamätať si inštrukciu k práci.
Cvičenia na rozvoj zrakovej a sluchovej pamäte sú uvedené vyššie, v rámci nácviku sluchového a zrakového vnímania, preto ich opäť nebudeme uvádzať.

Matematické predstavy: Predpokladom zaškolenia dieťaťa je mať osvojené predčíselné predstavy, ktoré sú základom porozumenia matematických pojmov, symbolov a vzťahov medzi nimi. Na podklade predčíselných predstáv sú budované číselné predstavy. Dôležitou úlohou pre vytváranie matematických predstáv je manipulácia s predmetmi. Väčšinou v období predškolského veku má už dieťa pasívne osvojené pojmy malý-veľký, málo-veľa, všetko-nič, krátky-dlhý, úzky-široký, nízky-vysoký, prázdny-plný, ľahký-ťažký, nízky-vysoký, rovnako-menej-viac, kratší-dlhší, nižší-vyšší, niektorý, žiadny. Ak dieťa vykazuje ťažkosti s ovládaním matematických pojmov, je potrebné ich rozvíjať. Špeciálny pedagóg na nácvik zvolí predmety, príp. obrázky a vytvára výrazné dvojice, ktoré pomenováva: „Toto je malá lyžička a toto je veľká lyžica, táto miska je plná, táto miska je prázdna, tento macko je malý, tento macko je veľký, tento pán je nízky, tento pán je vysoký.“ Väčšiu pozornosť je potrebné venovať nácviku abstraktných pojmov, ako rovnaký, niektorý, menej, viac, žiadny. Nácvik pojmu **rovnaký** realizuje s použitím kociek - na stôl položí 4 rôznofarebné kocky a dieťa vyzve, aby vyložilo kocky rovnako, ako ich vidí pred sebou (má dodržať aj rovnakú farbu kociek ako je na predlohe). Ak dieťa spraví chybu, inštrukciu zopakuje: „Polož kocky rovnako, ako ich vidíš pred sebou“. Pojem **niektoré** učí dieťa s použitím 5 ks guličiek/kociek/pasteliek. Dieťa vyzve, aby niektoré guličky vložilo do vrecúška, pričom ráta s tým, že dieťa sa opýta: „Ktoré?“, špeciálny pedagóg opätovne zopakuje inštrukciu a guličky nešpecifikuje, samotný výber je na dieťati: „Vlož niektoré guličky do vrecúška“. Pojem **menej** – **žiaden - viac** nacvičuje s použitím troch misiek. Do prvej misky dá 3 guličky, do druhej dá 2 guličky a tretia miska zostane prázdna, pričom komentuje: „V prvej miske sú 3 guličky, v druhej miske sú 2 guličky a v tretej miske nie je žiadna gulička.“ Následne sa pýta na guličky v miskách: „V ktorej miske nie je žiadna gulička?“ „ V ktorej miske je viac guličiek, v ktorej miske je menej guličiek?“
Keď si dieťa osvojí používanie matematických pojmov, môže prejsť na nácvik **triedenia, klasifikácie** predmetov na základe jedného konkrétneho znaku. Nácvik začne s použitím jednoznačného znaku, napr.: „Vyber z kopy všetky kolieska!“, „Vyber všetky paličky!“, „Vyber všetko ovocie!“. Následne pridá dve kategórie: „Vyber z kopy všetky žlté kolieska!“, „Roztrieď kvety na malé a veľké!“, „Roztrieď predmety na modré a žlté!“ V ďalšej fáze prejde k priraďovaniu vzájomných predmetov, tvarov: „K tanieriku nájdi hrnček!“ „K veľkému trojuholníku nájdi malý trojuholník!“ Ak to dieťa zvládne, prejde k triedeniu predmetov podľa troch kritérií: „Z kopy vyber všetky žlté malé kruhy!“, „Z kytice vyber všetky veľké červené ruže!“ V ďalšej fáze učí dieťa predmety zoraďovať. Začne so zoraďovaním troch prvkov podľa veľkosti. Dieťaťu predloží 3 obrázky s loptami – najväčšia, stredná a malá loptička, dieťa ich má položiť od najmenšej po najväčšiu. Zároveň je potrebné uložené predmety pomenovať, aby dieťa sluchom počulo, a tak si zafixovalo uvedené pojmy. Súčasne sa dieťaťa pýta, ktorá loptička je najmenšia, ktorá loptička je najväčšia. Obmenou je použitie obrázku muža, ktorý je vysoký, nízky a strednej výšky. Opäť dieťa požiada, aby obrázky uložilo od najvyššieho po najnižšieho pána. Opäť môže obrázky premiešať a úlohu zamení. Dieťaťu povie, aby obrázky uložilo od najnižšieho pána po najvyššieho. Od radenia osôb podľa veľkosti, prejde k nácviku radenia predmetov, rôznych prvkov. Na stôl vyloží 5 makiet trojuholníkov rôznej veľkosti a dieťa požiada, aby ich zoradilo od najmenšieho po najväčší. Rovnako môže použiť ako predmet loptičky rôznej veľkosti a opäť dieťa požiada, aby ich poukladalo od najmenšej po najväčšiu. Obmenou a tiež pre overenie porozumenia môže dieťa požiadať, aby uložilo loptičky od najväčšej po najmenšiu. Pojem **množstva** učí dieťa s praktickým počítaním konkrétnych predmetov, kedy vyloží na stôl jednu kocku (gombík, guličku) a opýta sa dieťaťa: „Povedz, koľko kociek som položil na stôl!“ Postupne po jednej pridáva ďalšiu kocku, a zároveň si overuje, do koľko dieťa dokáže napočítať. Pojem množstva utvrdzuje s dieťaťom, napr. inštrukciou: „Daj do misky 4 kolieska, nájdi 5 lyžičiek, nakresli 6 jabĺčok, 3 hrušky, dokresli kvetinke 5 lupienkov, 3 lístočky, sprav 2 kroky dopredu, 3 kroky

dozadu!“ Dieťa predškolského veku má zvládnuť počítať do 5, resp. do 10. Osvojiť si **geometrické tvary** sa dieťa učí s použitím makiet v tvare trojuholníka, štvorca, obdĺžnika, kruhu. Začína s nácvikom kruhu. Pred dieťa predloží maketu kruhu a pomenuje ho: „Toto je kruh.“ Dieťa vyzve, aby prstom prešlo po obvode kruhu, cieľom je okrem zraku, sluchu, zapojiť do nácviku i hmatové vnímanie. Následne ho vyzve, aby sa pokúsilo kruh nakresliť voľnou rukou na papier, v ďalšom kroku dieťa požiada, aby sa pokúsilo nájsť v miestnosti predmety, ktoré majú tvar kruhu. Pre utvrdenie a spojenie pojmu s konkrétnym predmetom, položí na stôl makety rôznych tvarov a rôznej veľkosti a vyzve dieťa, aby vybralo z kopy všetky kruhy. Rovnako postupuje s nácvikom trojuholníku, štvorca a obdĺžnika. V poslednej fáze geometrické tvary utvrdzuje. Vyzve dieťa, aby v kope našlo všetky štvorce. Komplikovanejšou verziou úlohy je inštrukcia, aby dieťa vyhľadalo napr. všetky veľké trojuholníky, príp., aby na predloženom obrázku vyfarbilo všetky štvorce modrou farbou, všetky trojuholníky červenou farbou, všetky obdĺžniky zelenou farbou, všetky kruhy žltou farbou. Na utvrdenie je vhodné mať pre dieťa pripravené viaceré obrázky a obmeny tvarov a farieb, príp. zadať úlohy k nácviku v domácom prostredí.

Sociálne zručnosti: Už od narodenia sa u dieťaťa formujú sociálne zručnosti. Za pomoci rodiča, alebo inej vzťahovej osoby sa dostáva do kontaktu s okolím, rovesníkmi, kde v rôznych situáciách získava a utvrdzuje si sociálne zručnosti. Dieťa v období predškolského veku by malo byť sociálne zručné v oblasti komunikácie, malo by zvládnuť primerane veku reagovať v nových situáciách, adaptovať sa na nové prostredie, v základoch porozumieť vlastným pocitom, emóciám, v základoch porozumieť správaniu druhých, malo by mať rozvinuté základné sebavnímanie, sebadôveru, sebahodnotenie a byť schopné spolupráce. Dosiahnutá úroveň sociálnych zručností je ovplyvnená rôznorodosťou sociokultúrneho a ekonomického prostredia, rôznymi výchovnými vplyvmi a životným štýlom rodiny. Pripraviť dieťa na povinnú školskú dochádzku v oblasti sociálnych zručností znamená naučiť ho zvládnuť odlúčenie od rodičov (zákonných zástupcov) na určitú dobu, zvládnuť orientovať sa v novom prostredí, vstupovať do nového kolektívu, spoznávať nových ľudí, pripraviť dieťa na väčšiu mieru samostatnosti, prispôsobiť sa štýlu školskej práce, rozvíjať autoregulačné schopnosti, sebakontrolu dieťaťa, schopnosť prácu dokončiť, prekonávať prekážky, zvládať prípadné neúspechy, prekonávať nechuť, únavu, tolerovať školskú disciplínu, schopnosť pracovať v kolektíve a spolupracovať s inými deťmi. Uvedené zručnosti je potrebné utvrdzovať na rôznych úrovniach a v rôznych situáciách. Ide predovšetkým o pozdrav, predstavenie sa, telefonovanie, stolovanie, správanie sa v spoločnosti. Nácvik špeciálny pedagóg realizuje s použitím praktických príkladov, najlepšie v priamom sociálnom kontakte. S dieťaťom vedie rozhovor a pýta sa ho: „Ako sa pozdravíš, keď vchádzaš do miestnosti?“, „Ako ma oslovíš?“, „Ako ti ja odpoviem?“ Môže využiť rôzne podnetové karty, o ktorých s dieťaťom komunikuje. Ocení, ak situáciu rieši želaným spôsobom, prípadne presmeruje na vhodnú formu sociálneho správania. Nácvik **pozdravu** realizuje s použitím slovíčok „Ahoj!, Dobré ráno!, Dobrý deň!, Vitaj!, Vítame Vás!“ – pričom sa dieťaťa pýta a následne mu prakticky vysvetlí rozdiely v používaní formulácií. **Predstavenie sa** – vysvetľuje dieťaťu ako situáciu, kedy sa zoznamuje s inými deťmi/dospelými a stretáva sa s novými ľuďmi, vysvetlí, že pri pozdrave podáva druhému ruku a povie základné informácie o sebe. V dnešnej dobe je často používaným prostriedkom **telefón**. Je potrebné deti už od predškolského veku učiť, že telefón predovšetkým slúži na rýchle podanie informácii, keď sa nemôžeme s dotyčnou osobou stretnúť osobne. Špeciálny pedagóg realizuje nácvik s použitím hračkárskeho mobilu a navodí rôzne iné situácie, napr. keď volá s babičkou, keď nemôžeš ísť do škôlky, mamička volá s pani učiteľkou. **Stolovanie** - myslené ako forma spoločenského kontaktu – kedy dieťa učí používať rôzne formulácie, napr.: „Nech sa páči!, Dobrú chuť!, Dáš si ešte?, Poďakovať sa“. Nevynímajúc kultúrne sedenie počas jedenia a tiež pomoc s upratanim po jedle. Keďže poradenské zariadenie ponúka len obmedzené možnosti sociálnych kontaktov, nácvik oblasti sociálnych zručností v prvom rade spočíva v dôslednom vysvetlení a inštruktáži rodiča/ZZ. Je žiaduce, aby špeciálny pedagóg rodiča/ZZ nasmeroval aj k rozhovorom s dieťaťom na banálne témy, ktoré sa z pohľadu dospelého javia ako bežná vec. Dieťa však tieto témy potrebuje mať vysvetlené, zdôvodnené a aj prakticky zažité. Ide o témy: pozdravenie sa, predstavenie sa, telefonovanie, stolovanie, správanie sa v spoločnosti pri nadväzovaní a udržiavaní sociálnych kontaktov. Práve pri nácviku sociálnych zručností zdôrazní rodičom/ZZ význam ich osobného vzoru, pretože ich dieťa chápe ako osobu, od ktorej sa učí, od ktorej prijíma vzorce

správania – pozitívne aj negatívne. Samozrejme dieťaťu prezentuje aj „konfliktné“ situácie, ktoré s dieťaťom konzultuje, objasňuje, hľadá, prípadne ponúkne možné riešenia.

Sebaobslužné činnosti: Dieťa predškolského veku by malo samostatne zvládať zručnosti v oblasti hygieny, obliekania, vyzliekania, stolovania. Na nácvik samostatného jedenia, či používanie vhodného príboru trénuje s použitím bábik a kuchynského riadu. Pomenováva a popisuje kuchynský riad, makety potravín, jedlá na obrázkoch, použije tiež konkrétny príklad: „Ako by si nakŕmila bábiku?“, „Čím by si jej dala kašu?“, „Ukáž mi, ako krájaš s nožíkom!“, „Čo používaš na jedenie polievky?“ Pri rozhovore pomenováva jednotlivé jedlá na obrázku a zapojí aj časový údaj k jedeniu („ráno raňajkujeme“), nezabúda na správanie sa pri jedení. Obliekanie/vyzliekanie nacvičuje s použitím bábik, ktoré dieťa oblieka, pričom pomenúva rôzne časti oblečenia, tiež použije konkrétny príklad a pýta sa dieťaťa: „Ako by si sa obliekla, keby začalo snežiť?“ Súčasťou je nácvik pomenovania oblečenia, priradenie oblečenia k osobe („ženy - sukne, šaty, muži - oblek, nohavice“), výber vhodného oblečenia podľa spoločenskej udalosti, čo sa oblieka do škôlky, čo na ihrisko, do kina a iné situácie.
Dieťa predškolského veku by malo mať osvojené základné hygienické návyky. ŠP realizuje nácvik so zručnosťou, o ktorej vie, že ju dieťa bezpečne ovláda, napr. „ak prídeš zvonka, umyješ si ruky, ak ideš jesť, tiež si pred jedením umývaš ruky“. Pomenováva hygienické činnosti, ktoré robíme pravidelne počas dňa: „Čo všetko robíš pred tým, než ideš do škôlky?“ „Čo všetko robíš večer pred tým, než ideš spať?“. Dieťa predškolského veku by malo zvládnuť udržať a vypýtať sa na malú a veľkú potrebu. Ak nie je u dieťaťa zdravotné obmedzenie pre zvládanie tejto kompetencie a dieťa má v období predškolského veku ťažkosti s udržaním, či vypýtaním sa na toaletu (veľkú, či malú potrebu), je na mieste hlbšie posúdenie a hľadanie riešenia tohto problému. Úlohou špeciálneho pedagóga je citlivo, ale zároveň otvorene s rodičom/ZZ uvedené prekonzultovať a odporučiť odbornú pomoc klinického psychológa v mieste bydliska.

Reč: V období predškolského veku chápeme reč ako prostriedok komunikácie, nástroj myslenia a dosahovania cieľa. Pred vstupom do školy by dieťa malo disponovať správnou a zrozumiteľnou výslovnosťou, zvládnuť používať všetky slovné druhy a hovoriť gramaticky správne. Slovná zásoba by mala byť rozvinutá tak, aby dieťaťu umožnila vyjadriť, čo prežíva, vníma, čo si myslí. Najčastejšie problematickou oblasťou detí predškolského veku je dyslalická výslovnosť. Náprava tejto oblasti, prípadne iných vážnejších rečových porúch, prináleží do kompetencie logopéda. V poradenskom zariadení špeciálny pedagóg podporuje rozvoj motorických kompetencii hovoridiel, slovnej zásoby, komunikačných zručností. V úvode stretnutia zvolí cvičenia na rozvoj motoriky hovoridiel – vysúvanie, zasúvanie jazyka, krúženie jazykom po perách, prechádzanie z prednej a zadnej strany po zúbkoch, špúlenie úst, široký úsmev, otváranie, zatváranie úst a napokon i nácvik správneho dýchania. Následne vytvára situácie podnecujúce dieťa k hovoreniu a pýta sa, čo dnes, včera, cez víkend videlo, prežilo, kladie mu jednoduché otázky. V prípade, ak dieťa hovorí štylisticky nesprávne, neupozorňuje ho, že spravilo chybu, ale vetu zopakuje v správnej formulácii. Slovnú zásobu rozvíja cvičením dokončovania viet, kedy začne vetu a dieťa požiada, aby ju dokončilo podľa seba, príp. popísalo obrázok, príbeh, prerozprávalo rozprávku, vysvetľuje obsah nových pojmov, ozrejmuje pravidlá komunikácie. Rečové predpoklady sú nepriamou formou stimulované počas všetkých stretnutí s dieťaťom.

Hra: Ako sa dieťa vekom mení, aj v hre prechádza rôznymi vývinovými štádiami, v nej prijíma a utvrdzuje si nadobudnuté informácie, skúsenosti, a zároveň má preň hra relaxačnú a terapeutickú funkciu. Hra, ako cielený prostriedok, je neraz volená a využívaná za účelom diagnostiky a získania informácií o dieťati. Počas hry sa špeciálny pedagóg zameriava na zvolený charakter hry (námetová, manipulačná, konštrukčná, pohybová), obsahovú časť hry. Sleduje, aké prvky dieťa do hry prináša, ako vníma vzťahy, okolitý svet, ako komunikuje, či je empatické voči okoliu, na akej úrovni sú jeho sociálne zručnosti, ako dokáže manipulovať s predmetmi, ako dlho pri hre zotrvá. V súčasnej dobe, v prevahe komunikačných technológií sa v praxi častejšie stretávame s deťmi, ktoré sa „nevedia hrať“. Deti s uvedeným „nezáujmom“ o hračky je potrebné priamo nabádať, vťahovať do hry s ponúknutím konkrétnych troch hrových predmetov (auto/bábika, kocka, plyšové zvieratko). ŠP vyzve dieťa k pomenovaniu predmetov, navodí konkrétnu situáciu a opäť ho vyzve, aby ju s predmetmi predviedlo a následne aj skúsilo povedať rôznymi hlasmi, čo ktorá postava, vec robí, ako to

cíti, ako reagovala, ako by mohla inak reagovať. Postupne predmety pridáva a navodzuje rôzne hrové situácie.

Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že hra vychádza z aktuálnych potrieb dieťaťa. Obdobie predškolského veku je charakteristické vyhľadávaním hier v kolektíve, kedy dieťa aktívne vstupuje do sociálnych interakcií, delí sa o hračky s kamarátmi, kooperuje, obohacuje hru svojimi nápadmi, tvorí a prijíma pravidlá, počas hry plní konkrétne úlohy. Práve v období predškolského veku nadobúda význam didaktická hra, ktorá spontánne podporuje učenie. Špeciálny pedagóg pri aplikovaní stimulačného programu musí mať na pamäti, že pracuje s deťmi predškolského veku a nácvik oslabených oblastí rozvíja s využitím hrových aktivít a cvičení. Cvičenia s prvkami didaktických hier dieťaťu poskytnú nenásilný prechod medzi spontánnou hrou a činnosťou úlohového typu, neskôr v škole tak dieťa ľahšie prijíma povinnosti, usiluje sa dosiahnuť dobrý výsledok a dokáže niesť zodpovednosť za svoju prácu.

Výstup činnosti

Výstupmi z činnosti sú:

- Písomný záznam zo vstupného rozhovoru s rodičom/ZZ, kde je uvedená dohoda o plánovaných stretnutiach, postupnosť riešenia, domáca spolupráca,
- Korektne vyplnené záznamové hárky zo stretnutí,
- Vyplnené záznamové hárky z cvičení v domácom prostredí,
- Zápis z pravidelných stretnutí v Osobnom spise klienta,
- V prípade potreby odporúčanie k doplňujúcim vyšetreniam – logopedické, neurologické a iné,
- Správa z absolvovaných cvičení.

Spolupráca

Najdôležitejším prvkom pre spoluprácu s dieťaťom je v tomto prípade pozitívne nastavenie a prijatie faktu pokračovať v plnení povinného predprimárneho vzdelávania zo strany rodiča/ZZ. Špeciálny pedagóg je odborníkom, ktorý na základe záverov z diagnostických vyšetrení zvolí rozvíjajúci program, plán stretávania a počas pravidelných stretnutí je v úlohe facilitátora. Stotožniť sa s týmto faktom rodičovi môže vhodným spôsobom napomôcť v rozhovore, kedy volíme fakty a pozitívne atribúty pre uvedenú problematiku.

Ak dieťa navštevuje iné odborné pracovisko, napr. logopéda, je vhodné mať informácie o prebiehajúcich stretnutiach, aby sa zamedzilo duplicitnej práci (v prípade, že na rozvoj fonematického uvedomovania obaja zároveň používajú metodiku Eľkonin a každý je v inej fáze a podobne).

Ak v priebehu stretnutí vyplynie problematická oblasť, ktorú je potrebné podchytiť na inom odbornom pracovisku, špeciálny pedagóg spolupracuje s ďalšími odborníkmi.

Ak je stimulačný program realizovaný v prostredí materskej školy, je nevyhnutná spolupráca s učiteľkami, ktoré môžu aplikovať jednotlivé cvičenia v rámci denných aktivít s deťmi (pracovné listy a iné).

Náležitá je spolupráca so školským špeciálnym pedagógom v materskej škole, nakoľko ten je v intenzívnom kontakte s dieťaťom. Zapojenie školského špeciálneho pedagóga priamo v prostredí predškolského zariadenia dáva možnosť pozorovať dieťa v situácii každodenných aktivít, fungovania v oblasti sociálnych vzťahov, pracovných návykov, osvojených poznatkov. Na základe zistení špeciálny pedagóg zvolí oblasti, potrebné pre rozvoj dieťaťa a neposlednou výhodou je možnosť priamej aplikácie a spätnej väzby stimulačného programu.

Úskalia postupu

Častým problémom, najmä počas úvodných stretnutí, býva odmietanie spolupráce a hravosť dieťaťa, čo je v počiatočných stretnutiach možné očakávať. Zaradením pravidelných činností aj v domácom prostredí sa tento problém priebežne eliminuje a dieťa pochopí, že v určitý čas sa venuje pracovným činnostiam, ktoré sú preň tiež zaujímavé.

Problematická býva i spolupráca s rodičom/ZZ, ktorý nedôveruje zvoleným technikám, počas nápravných cvičení chce obísť niektoré úlohy, vymýšľa svoje postupy, vstupuje a zasahuje nevhodne do systému nápravy. V takom prípade, je potrebné na to otvorene rodiča upozorniť, konzultovať nevhodnosť riešenia a smerovať spoluprácu opäť k stanovenému plánu.

Úskalím býva i ukončenie spolupráce, kedy rodič nedodržiava domácu časť prípravy, neprijal riešenie, resp. z iných dôvodov nerealizuje s dieťaťom svoju časť stimulačného programu. V takom prípade, po vzájomnej dohode, je spolupráca ukončená, nakoľko stimulácia je viazaná na pravidelnú domácu prípravu.

Zvýšenú starostlivosť je potrebné venovať aj deťom s vážnejšími zdravotnými znevýhodneniami, ako aj ich rodičom /ZZ, u ktorých práve vzhľadom na zdravotné znevýhodnenie nie je možné nápravu posúvať žiaducim smerom, progresívnym tempom. Už pri úvodnej konzultácii s rodičom/ZZ je potrebné, aby bol odborný zamestnanec o dieťati a jeho zdravotnom stave dôsledne informovaný. Pričom, špeciálny pedagóg počas rozhovoru okrem zdravotného stavu dieťaťa, upriamuje svoju pozornosť na vhodnú komunikáciu. Od začiatku vedie stretnutie s rodičom/ZZ reálnym smerom, neprikrášľuje možnosti konkrétneho dieťaťa, „nechlácholi“ rodiča/ZZ, pripravuje ho reálne na pomalý posun, drobné pokroky, ale aj možné zlyhania.

Čomu sa vyhnúť

Prehnaná aktivita, voľba viacerých odborných zariadení súčasne, s cieľom naplniť potrebu adekvátnej prípravy pre vstup do školy, býva častým riešením situácie zo strany rodičov/ZZ. To však môže viesť k preťaženiu dieťaťa, dupľovaniu podpory a vzájomnému zasahovaniu si do kompetencií.

Je potrebné dôsledne zvážiť rozsah cvičení na domácu prípravu konkrétneho dieťaťa a vyhnúť sa preťaženiu a stresu z nezvládnutia aktivity.

Doplňujúce informácie

Kvalifikačné predpoklady

- Pre aplikáciu stimulačných cvičení a programov:

odborný zamestnanec v kategórii:

- špeciálny pedagóg - splnenie kvalifikačných predpokladov na výkon pracovnej činnosti odborného zamestnanca v kategórii špeciálny pedagóg v zmysle vyhlášky MŠVVaŠ SR č. 1/2020 Z.z., príloha č. 11
- liečebný pedagóg - splnenie kvalifikačných predpokladov na výkon pracovnej činnosti odborného zamestnanca v kategórii liečebný pedagóg v zmysle vyhlášky MŠVVaŠ SR č. 1/2020 Z.z., príloha č. 14

Pre realizáciu ucelených programov je potrebné certifikované vzdelanie.

Zoznam použitých metód

Grafomotorika a všetko čo k nej patrí (Y. Heyrovská) – akreditované vzdelávanie MŠMT ČR v rozsahu 16 hodín.

Predchádzame poruchám učenia - Sindelarová, B. (2007) Předcházíme poruchám učení. Praha: Portál. ISBN 9788073672621.
Stimulačný program pre predškolákov a deti s odloženou školskou dochádzkou (P. Arslan Šinková), Hravé aktivity pre deti (M. Tóthová Šimáčková, P. Arslan Šinková). Fortuna Libri SK, s.r.o.: 2020.
Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. Elľkonina,
Metóda dobrého štartu (M. Bogdanowicz, J. Swierkoszká),
Program HYPO (Z. Michalová a kol.),
Program Rukavička (Pro Solutions),
Program KUPREV (P. Kuncová),
Program Maxík (P. Bubeníčková, Z. Janhubová),
Komplexný stimulačný program Mirabilis pre deti vo veku od 3 do 6 rokov (S. Síthová),
Program Zippyho kamaráti,
Pavučinka, Sluchové vnímanie. Súbor cvičení sluchového vnímania (A. Čopáková, O. Zelinková). Tobiáš, 2013.

Zoznam organizácií

- Realizovať stimulačný program na rozvoj dieťaťa pokračujúceho v plnení povinného predprimárneho vzdelávania je v kompetencii Centra poradenstva a prevencie.
- U detí so zdravotným postihnutím môže rozvíjajúci program na rozvoj dieťaťa pokračujúceho v plnení povinného predprimárneho vzdelávania realizovať Špecializované centrum poradenstva a prevencie.

Použité zdroje

ARSLAN - ŠINKOVÁ, P. 2020: *Hravé aktivity pre deti.* Bratislava: Fortuna libry, 2020. 215 s. ISBN 978-80-8142-997-2
BEDNÁŘOVÁ, J. – ŠMARDOVÁ, V. 2011: *Diagnostika dítěte předškolního věku.* Dotlač prvého vydania. Brno: Computer Press, a. s., 2011. 217 s. ISBN: 978-80-251-1829-0
BEDNÁŘOVÁ, J. – ŠMARDOVÁ, V. 2011: *Rozvoj grafomotoriky.* Dotlač prvého vydania. Brno: Computer Press, a. s., 2011. 80 s. ISBN: 978-80-251-0977-9
BEDNÁŘOVÁ, J. – ŠMARDOVÁ, V. 2012: *Školská zrelosť.* Brno: Edika, 2012. 99 s. ISBN:978-80-266-0049-7
HERINKOVA., H. *10 tipov na rozvoj hrubej motoriky.* [online]. [citované 2021-05-17]. Dostupné na internete: https://eduworld.sk/cd/hanka-herinkova/7029/10-tipov-na-rozvoj-hrubej-motoriky,
RASKOVA, M. *56 nápadov na činnosti pre rozvoj jemnej motoriky detí.* [online]. [citované 2021-05-17]. Dostupné na internete: https://eduworld.sk/cd/maria-raskova/5109/56-napadov-na-cinnosti-pre-rozvoj-jemnej-motoriky-deti
ROSOVÁ, D. 2019: *Hurá, idem do školy.* Košice: Equilibria, s. r. o., 2019. 265 s. ISBN: 978-80-8143-239-2
SINDELAROVÁ, B. 1996 : *Předcházíme poruchám učení.* Praha: Portál, 1996. 63 s. ISBN: 80-85282-70-4

VÝSKUMNÝ ÚSTAV
DETSKEJ PSYCHOLÓGIE
A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY
NÁRODNÝ PROJEKT

Štandardizáciou systému poradenstva a prevencie
k inklúzii a úspešnosti na trhu práce